

Hjernen er i spill

Psykologer må opprettholde en kritisk distanse til kunstig intelligens og ta ansvar for at intellektet ikke fremstilles underlegent i lys av ny teknologi.

TEKST

Rune Sømme

PUBLISERT 17. juni 2024

DOI Hjernen er i spill

EMNER

kunstig intelligens

KI

nevrobabel

Nevrovitenskap

teknologi



Rune Sømme (Foto: Privat)

Per Lorentzens (2024) kritiske kronikk «Hjernen er ikke stjernen» om hvordan hjerneforskning brukes, reiser etter mitt syn viktige spørsmål om hvordan vi som psykologer skal integrere, anvende og forvalte kunnskap i møte med den nærmest eksplosive utviklingen som nå foregår innen nevrovitenskap og nevroteknologi, og da særlig innen feltet kunstig intelligens (KI).

Megatrender i form av kunnskapsrevolusjoner og tidsånder har ofte preget utviklingen av det psykologiske fagfeltet. Den pågår nå og vil også gjøre det i fremtiden. Som en nærmest universell kunnskapsteknologi er KI et eksempel på en slik megatrend. Innflytelsen «KI-fiseringen» har på nærmest alle samfunnsområder, vil i stadig større grad gripe inn i vår profesjons og befolknings hverdag. Derfor er det viktig at vi diskuterer hvordan vi kan nyttiggjøre oss denne kunnskapen og utviklingen av den. Samtidig må vi diskutere hvordan vi skal møte den, evaluere den kritisk og være bevisst på at påvirkningen også fremstår og fremstilles som skremmende og ukontrollerbar.

Hjernen er i spill

I boken *Hva skal vi gjøre med hjernen vår?* (2017) tar den franske filosofen Catherine Malabou for seg hjernen som et filosofisk prosjekt. Hun stiller spørsmål jeg mener er

relevante for psykologer, og drøfter problemstillinger som tangerer debatten Lorentzens kronikk utløste.

Men der Lorentzen (2024) slik jeg ser det, drøfter betydningen av viktige paradigmeskifter i forståelse og kunnskapsforvaltning om barns utvikling gjennom nevrovitenskap og tilknytningsteori, begrenser ikke Malabou seg til å analysere hjernen i et nevrovitenskapelig perspektiv hos spedbarn. Hjernen er lite utviklet de første leveårene, og fortsetter å utvikle seg til ung voksen alder, og den fungerer plastisk hele livet. Som sitt prosjekt har Malabou fulgt utviklingen av forholdet mellom hjernen og fremskrittene innen nevrovitenskap gjennom de siste tyve årene i lys av det hun omtaler som «nevroevolusjonen». Selv om hun er godt oppdatert på forskningsfeltet nevrovitenskap og nevroteknologi og KI spesielt, erkjenner hun at hun fort kommer på etterskudd på grunn av den hurtige utviklingen innen feltet.

Malabou mener at hjernen som forsknings- og påvirkningsobjekt står i et spenningsfelt mellom vitenskap, politikk, velferd, personlig anvendelse og bruk i det offentlige rom. Hjernen er derfor ikke bare et komplekst kunnskapsområde for forskere, helse- og sosialarbeidere, pedagoger, politikere og beslutningstakere. Den er også i spill som et markedsobjekt og et attraktivt produkt fordi mektige kommersielle krefter arbeider målrettet med å erobre den ved å imitere og systematisere dens nærmest uendelige kapasitet til å danne nettverk. Derfor er den en markedsarena og et formbart produkt for data- og teknologigiganter som TikTok, Google Deep Mind, Microsoft, Meta, Apple og Silicon Valley, og en modell for utviklingen av et nettverksbasert arbeidsliv.

«IN THE END, intelligence is not ours, and it`s not theirs either.»

Catherine Malabou (2023, s. 139)

Gigantene må kontrolleres

Malabou spør hvordan vi som aktive deltagere kan forme, mestre og kontrollere vårt liv i møtet med den nevrovitenskapelige og nevroteknologiske utviklingen. Nevroplastisitetens betydning i forståelsen av hjernens funksjon og arkitektur er sentral i Malabous analyse. Hun viser til skillet mellom ulike former for nevroplastisitet og fleksibilitet. Kjennetegnet ved et plastisk materiale er at det ikke kan ta tilbake sin opprinnelige form når det først er blitt formet. Det bevarer spor fra eller minner om sin første deformasjon. Malabou mener dette utgjør både en sårbarhet og en styrke på subjektnivå.

Ifølge Malabou står hjernens plastisitet sentralt i individets utvikling av evnen til meningsdannelse og selvorganisering. Markedskreftenes påvirkning og forskning på hjerneimiterende modeller i form av KI har som mål å ta kontroll over denne plastisiteten. Hun hevder her at markedskreftene utgjør en mektig monopoliserende neuroideologi.

Opprinnelig så Malabou at en motvekt og motstand mot å bli underlagt denne ideologien var å bli «hjernebevisst», blant annet gjennom kunnskap om hjernens iboende unike nevroplastisitet. I lys av utviklingen som har skjedd, erkjenner hun at

denne plastisiteten ikke er enestående biologisk. I en senere bok (2021) gjennomgår hun hvordan forskningen nå har perfektionert KI gjennom å konstruere syntetisk nevroplastisitet som en ytterligere teknologisk nyvinning i å imitere hjernens grunnleggende strukturer. Som en videre trend innen KI peker hun på at utviklingen går mot stadig mer superintelligente maskiner hvis overlegne kapasitet vil distansere seg fra vår biologisk funderte humanintelligens (King et al., 2022). Et fremtidsscenario er at KI kan fremkalle sin egen subjektivitet og autonomi og fatte beslutninger og gjøre vurderinger utenfor menneskelig kontroll. Dette scenarioet drøftes også av Strumke (2023). På dette området har Malabou tiltro til at pågående internasjonal lovgivning vil ta kontroll over en slik utvikling.

Hva vil psykologer gjøre med KI?

Vår intelligens som del av vår humanintellektuelle ressurs er helt underlegen sammenliknet med KI. KIs algoritmisk transformerende, kybernetiske, målrettede overlegenhet vil fortsette. Malabou er her opptatt av at vi ikke må gå i den fellen å rangere oss – sammenligne vårt intellekt og vår intelligens med KI. Ifølge henne blir en slik sammenligning et uopphørlig paradoks som først og fremst bekrefter den grunnleggende ulikheten. KI kan med sin grenseløse nyskaping av algoritmer aldri bli en supervariant av menneskelig intelligens. De to er ikke sammenlignbare. Jo mer den søkes fremstilt og perfektionert som en kopi av den menneskelige hjerne, dess mer bekreftes dens grunnleggende ulikhet som en ikke-menneskelig teknologisk nyvinning. Arbeidet med å opprettholde en kritisk bevissthet rundt det grunnleggende og uforenelige skillet mellom menneskelig og kunstig intelligens ser ut til å være en av Malabous viktigste oppgaver som filosof.

KI og varianter av store generative språkmodeller vil imidlertid på flere nivåer og i mange sammenhenger prege og påvirke vår og våre pasienters hverdag og livsverden. Denne teknologien kontrolleres og utvikles av mektige datagiganter. Vil denne teknologien for eksempel føre til en ytterligere standardisering av diagnostikk og styring av terapiforløp? Vil store generative språkmodeller føre til økt bruk av robotiserte behandlingsformer?

Som Malabou må vi som psykologer opprettholde en kritisk distansert bevissthet i forholdet til KI, ikke som en nyttig tjenerteknologi, men som en potensiell herreteknologi som kan fremme underkastelse, passiviserende konsumatferd, en fortegnet og falsk virkelighet, ekkokamre, eller inngå i nye samfunnspatologier og ensretting. Et viktig prosjekt for psykologer blir etter mitt syn å bringe frem en bevissthet om at vi som art er sårbare og har grenser. Vi må beskytte og forsvare retten til å bevare og erkjenne det uperfekte, det uutviklede og umodne, det avmektige, det uvitende, det skambelagte i våre egne og våre pasienters erfaringer og møter med motgang og mestring av livsoverganger og livsvilkår.

I arbeidet med å møte disse vilkårene er både vårt og våre pasienters intellekt og intelligens en essensiell sentral navigatør. Her har vi derfor et ansvar for å forsvare, overvåke og beskytte vårt unike humane intellekt som en aktiv, spesifikk menneskelig

ressurs. Vi har et ansvar for å overvåke at dette intellektet ikke blir fremstilt forsimpelende og underlegent i lys av ny teknologi. Vi har et ansvar for å forvalte kunnskap som på dette området kan bidra til å gi oss en dypere og fornyet forståelse av det faget vi praktiserer.

Vårt nevrobiologiske og symbolske liv er vevd inn i hverandre. For psykologen vil erkjennelsen av denne iboende dualismen innebære at møtet med Den opplevende alltid vil ha forrang fremfor det nevroteknologiske avtrykket av det opplevde.

Merknad: Ingen oppgitte interessekonflikter.

TEKST

Rune Sømme

KONTAKT: grovas@online.no

+ Vis referanser

King, J. K., Desbordes, T., Caucheteux, C. & Defossez, A. (2022, 28. april). Studying the brain to build AI that processes language like people do. <https://ai.meta.com/blog/studying-the-brain-to-build-ai-that-processes-language-as-people-do/>

Lorentzen, P. (2024). Hjernen er ikke stjernen. (2), 128-131. <https://psykologtidsskriftet.no/kronikk/2024/01/hjernen-er-ikke-stjernen>

Malabou, C. (2017). H//O//F.

Malabou, C. (2021). Columbia University Press. <http://dx.doi.org/10.7312/mala18736>

Strumke, I. (2023). Kagge Forlag.